

FARMECUL COPILĂRIEI ÎN CREAȚIA REGIZOAREI ELENA ILIAȘ¹THE CHARM OF CHIDHOOD IN THE CREATION
OF DIRECTOR ELENA ILIAȘVIOLETA TIPA²,doctor în studiul artelor, conferențiar universitar,
Institutul Patrimoniului Cultural<https://orcid.org/0000-0001-9930-8520>

CZU 791.633-051(478)

657.197-053.4/5 (478)

DOI <https://doi.org/10.55383/amtap.2024.1.12>

Istoria televiziunii moldovenești păstrează în analele sale nume de personalități care și-au adus aportul la crearea redacțiilor și a produselor televizate. Printre pionierii genului se află și regizoarea Elena Iliaș, care a stat la baza emisiunilor televizate dedicate celor mai tineri telespectatori. Chiar de la începutul activității își propune să valorifice noi teritorii, în vederea formării emisiunilor muzicale pentru copii. Or, cele două mari pasiuni – muzica și copiii le îmbină pentru a da naștere unor formule noi televizate: emisiuni, concerte, spectacole etc.

Timp de aproape trei decenii va munci în calitate de regizoare în Redacția emisiunilor pentru copii, apoi din 1990 va trece la Studioul „Telefilm-Chișinău”, creând filme muzicale, concerte, documentare. Cele mai semnificative creații din această perioadă sunt pelicula cinematografică cu și pentru copii Moara (1990), după scenariul lui Iulian Filip și muzica lui Gheorghe Mustea, și documentarul Când ard jucăriile (1992).

Cuvinte-cheie: regizor, emisiune televizată, film muzical, film de ficțiune, studioul „Telefilm-Chișinău”, Elena Iliaș

The history of Moldovan television preserves in its annals the names of personalities who contributed to the creation of newsrooms and televised products. Among the pioneers of the genre is the director Elena Iliaș, who was the basis of the television shows dedicated to the youngest viewers. Right from the beginning of her activity, she aims to capitalize on new territories, in order to form musical shows for children. Or, she combines her two great passions – music and children to give birth to new televised formulas: shows, concerts, shows, etc.

For almost three decades she will work as a director in the Children's Broadcasting Department, then in 1990 she will move to the „Telefilm-Chisinau” Studio, creating musical films, concerts, documentaries. The most significant creations from this period are the children's film Moara (The Mill, 1990) based on the script by Iulian Filip and music by Gheorghe Mustea and the documentary When the Toys are Burning (1992).

Keywords: director, television show, musical film, fiction film, the „Telefilm-Chișinău” Studio, Elena Iliaș

Introducere

McLuhan, teoretician și sociolog canadian/american, încă la începutul erei televizate a intuit forța de influență a noului mediu asupra societății și a individului în particular de a-i modifica viața și concepțiile sale. Dar cea mai puternică influență o va avea televiziunea asupra tinerei generații, care se află în proces de formare. Respectiv, și Televiziunile n-au neglijat acest segment de telespectatori devotați, pregătindu-le un demers specific vârstei, intereselor și tendințelor de dezvoltare.

Deschiderea Studioului de televiziune în cadrul Telecentrului din Chișinău (1958) îi tentează pe mulți jurnaliști din presa scrisă și de la Radio, precum și pe tineri, proaspăt absolvenți, care vor să se impună în noul mediu de informare, înzestrat cu un limbaj specific de audiovizual. Aici, la TV, și-au început activitatea de creație Nicolae Ciobanu (cunoscut sub numele Nicolae Dabija), Gheorghe Vodă, Vlad Ioviță, Emil Loțeanu și mulți alții, care au devenit personalități notorii în domeniul artei și culturii naționale și care au fost mereu în vizorul criticii și a presei de specialitate. Mai puțin au fost puși în valoare cei rămași să ducă greul

1 Articolul a fost elaborat în cadrul Proiectului Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural construit, etnografic, arheologic și artistic din Republica Moldova în contextul integrării europene.

2 E-mail: violeta_tipa@yahoo.com

informațional, propagandistic și educațional al televiziunii. Printre cei care au stat la începuturile televiziunii naționale și și-au dedicat întreaga viață promovării valorilor autohtone, punând la baza emisiunilor sale principiile artistico-estetice și educând generații de copii în spiritul frumosului, a fost și Elena Iliș¹. Numele acestei regizoare îl regăsim în Enciclopedia *Femei din Moldova*, în dicționarul bibliografic *Personalități orheiene în domeniul culturii, artei și literaturii* și foarte rar în presa periodică – câteva interviuri și cam atât. Deși Elena Iliș a stat la bazele emisiunilor televizate pentru copii, a fost prima femeie regizor, care și-a dedicat întreaga activitate copiilor.

Primii pași în profesie

Începuturile erei televizate în republică se caracterizează prin perioada de formare a redacțiilor, precum și a genurilor și formatelor de emisiuni. Or, emisiile se transmiteau *live*, de aceea în funcția de regizor sau de asistent de regie se ajungea destul de greu. Elena Iliș și-a început activitatea la televiziune în 1963, după absolvirea Conservatorului din Chișinău (1959-1963), Facultatea de actorie și regie, clasa profesorului Arcadie Plașinda, unul dintre corifeii teatrului moldovenesc.

Debutul în calitate de asistent de regie sonoră, experiență destul de valoroasă pentru viitor, a durat 1,5-2 ani, timp suficient pentru a acumula experiența necesară în domeniu. Fire artistică, cu multă energie creativă, însușește nu doar tehnica televizată, ci și posibilitățile noului limbaj. Capacitățile îi permit să parcurgă ușor toate etapele – de la ajutor de regizor, asistent de regie până la regizor. În 1969 este angajată în funcția de regizor și repartizată în redacția literară la emisiunile pentru copii. La acea etapă emisiunile dedicate copiilor țineau de programele artistice sub dirijarea redactorului-șef Fira Marcovna Kurtș, o doamnă erudită, bine instruită, și a regizorului-șef Irina Gheorghievna Ivleva. De regia programelor artistice pentru copii se ocupa Iulia Gheorghievna Cibotaru (fostă actriță la Teatrul muzical-dramatic „A.S. Pușkin” din Chișinău), care monta spectacole, inclusiv cu și pentru copii. Elena Iliș se considera discipola Iuliei Cibotaru, care a inițiat-o în tainele laboratorului de regie și a specificului emisiunilor pentru copii.

Sub îndrumarea regizoarei Iulia Cibotaru și urmărind-o cum lucrează în studio cu tinerii interpreți/actori, trece o școală bună în însușirea regiei. Debutează la emisiunea *Noapte bună, copii*, unde exersează în profesie cu emisia poveștilor pentru copii (spuse de actorul Petru Panicovschi), dar și a unor spectacole cu păpuși de 7-10 minute. Pregătind *povestea de seară* pentru copii își imaginează alte povești ce nu vor fi povestite, ci înscenate cu multă muzică și dansuri.

Având două mari pasiuni – muzica și copiii, își propune să le îmbine pentru a da naștere emisiunilor muzicale cu și pentru copii. Atenția și-o focalizează, în special, la preșcolari, picii de la grădinițe, care încă nu sunt afectați de viciile sociale, sunt naivi și deschiși spre a cunoaște lumea înconjurătoare. Acestor suflete neprihănite le găsește roluri în emisiunile sale. Or, limbajul muzicii și al dansului le consideră cele mai adecvate acestei vârste – vârstei inocenței. Regizoarea, profitând de ingenuitatea, naturalitatea și sinceritatea lor, înscenează secvențe muzical-artistice.

Trecând botezul regizoral, va iniția noi cicluri de emisiuni: în 1970 – *Luminița veselă, Luci, soare, luci* pentru vârsta preșcolarilor, în 1976 – *Curcubeul vesel*, un program distractiv-informativ, la fel, realizează jurnalul televizat pentru octombrii *Steluța ș.a.*

Ciclurile de emisiuni televizate pentru copii

Funcția de regizor îi oferă mână liberă și Elena Iliș își propune să valorifice noi teritorii, în vederea formării emisiunilor muzicale pentru copii. Muzica era pasiunea vieții sale de care nu putea să se despartă. Or, întreaga sa activitate se axează pe muzică, pe care o considera prioritară cuvântului rostit. Începe să creeze concepte de emisiuni care au la bază muzica și copiii. Astfel, în 1970 Elena Iliș împreună cu redactorul Andrei Țurcanu²

1 Elena Iliș (29 ianuarie 1942, sat. Vatici, Orhei – 12 martie 2024, Chișinău) – regizoare de filme pentru copii, emisiuni televizate.

2 Andrei Țurcanu (1 septembrie 1948) – cunoscut poet, publicist, critic literar din Republica Moldova, care după absolvirea facultății își începe activitatea în Redacția pentru copii și tineret la televiziunea moldovenească.

lansează ciclul de emisiuni *Luminița veselă* (operator-șef Grigori Zoti), propunându-și ca scop să aducă voie bună copiilor prin cântece, dansuri, concursuri. Emisiunea era prezentată de către cunoscutul crainic al televiziunii Ecaterina Balan, în colaborare cu eroul preferat al copiilor Motanul Încălțat și/sau Pepelea, mânuși de actorii Teatrului televizat „Prichindel” (format în 1968).

Un alt ciclu de emisiuni, realizat cu redactorul Ștefan Melnic, este *Iepurașul albastru*, o emisiune muzicală cu participarea copilașilor de la grădinițe. Pe parcursul anilor a lucrat cu diferiți redactori, dar cea mai longevivă și mai prolifică activitate a avut-o cu redactorul NelleaRațuc¹, care nu doar că avea o dragoste pentru copii, ci și era inspirată de a scrie povești și povestiri și chiar poezii. Împreună cu NelleaRațuc vor realiza o serie de cicluri de emisiuni pentru copii. Ambele pregăteau fiecare emisiune cu multă pasiune și dăruire. Printre primele cicluri se numără și cele distractiv-didactice *De la A și Z* (abecedarul copiilor), în care tinerii telespectatori se familiarizau cu literele, apoi s-a trecut la învățarea cifrelor în emisiunea *Hai să numărăm*.

Grație redactorului emisiunii NelleaRațuc și regizoarei Elena Iliș, se inaugurează un ciclu de emisiuni pentru preșcolari – *Moș Spăluș* (4 mai 1974) [1 p. 2], un personaj vesel, atotștiutor și curios, inspirat din povestea cu același titlu a lui Kornei Ciukovski². Pe ecranul televiziunii moldovenești a poposit un Moș Spăluș (actorul Victor Ștefaniuc) vesel și năstrușnic, care transforma întâlnirile cu picii în adevărate spectacole. Emisiunea își deschidea ușile spre o călătorie amuzantă, bogată în istorioare și întâmplări. Moș Spăluș invita copiii în țara lui preferată – cea a Săpunului și a Apei. Pe parcursul călătoriei îi aștepta un popas în țara Ciocolatei și multe altele la fel de intrigante, precum întâlnirea cu păpușile preferate, prezentate de actorii Ion Muzica, Ana Neaga-Zencenko, Ludmila Vizir.

În anul 1978 se anunță un nou ciclu de emisiuni *Curcubeul fermecat*, program distractiv-instructiv cu participarea copiilor de vârstă preșcolară. *Curcubeul fermecat* aduce pe ecran povestea copilăriei fericite. Cu deosebită nerăbdare sunt așteptate emisiunile-concert cu participarea copiilor de la grădinițe. În una dintre emisiunile ciclului (duminică, 25 februarie 1979), vor fi incluse cântecele compozitorilor Constantin Rusnac și Ion Macovei pe versurile poezilor Grigore Vieru, Anatol Ciocanu, Petru Cărare ș.a. Acest concert a fost imprimat pe peliculă și prezentat la Festivalul Unional al programelor televizate pentru copii, consacrat Anului Internațional al copilului din orașul Vilnius.

Anume în emisiunea *Curcubeul fermecat* Elena Iliș va începe promovarea periodică a creației tinerilor compozitori și a interpreților autohtoni. Programele de concert erau imprimate nu doar în grădinițele din orașul Chișinău, ci și în localitățile din republică.

Astfel, ediția estivală a emisiunii *Curcubeul fermecat* (20.07 1980) a fost organizată cu prichindeii de la grădinița din satul Vorniceni, Călărași, demonstrând concomitent și frumusețea plaiului natal. Demersul emisiunii este îndreptat spre lucrurile obișnuite ce pot deveni neobișnuite, se anunță în Programele Radio și TV: „...începând cu livada, în care micuții culeg și mănâncă cireșe roșii, mai făcându-și și cercei din ele, iepurașii de soare pe care-i lansează dăruindu-ne, totodată, cântecele lor cele mai vesele și chiar scoica pe care o ține un pici la ureche ca să asculte marea! Reale sunt și lanurile aurii de grâu, reali părinții [...] și numai un singur lucru e neobișnuit aici – ochelarii moșului Ghiduș, care, ca niște ocheane cu adevărat fermecate, ne fac să auzim și să vedem aievea toate cele pomenite mai sus într-o altă lumină. Jocuri și întreceri sportive, cântece și poezii – toate vin să ne arate ce înseamnă pentru copii vara, acest frumos anotimp al anului” [2 p. 4].

Menționăm că redactorul Elena Iliș, cu mult timp înainte de a apărea popularele videoclipuri muzicale, imprima cântecele copiilor în cele mai diverse anturaje: în livada de cireșe, în câmpul cu flori sau lanul de grâu etc., anticipând astfel apariția noului gen la televiziunea moldovenească.

Însuși regizoarea concepea emisiunile televizate „ca pe un cântec, interpretat de o întregă orchestră, orchestra erau toți cei implicați în realizarea emisiunii: operatori, actori, autori etc. Regizorul trebuia doar să decidă cum trebuie să cânte această orchestra. Pentru emisiune eu eram așa de bine pregătită, încât mă așezam la pupitru, aveam asistent și numai spuneam camera cutare, camera cutare...”

1 Nelea Rațuc (19 februarie 1949 – 7 aprilie 2001), redactor, scenarist, scriitoare, la televiziune și-a început activitatea în 1971.

2 Kornei Ciukovski (1882-1969), scriitor rus pentru copii, poet, nuvelist, critic.

Or, Elena Iliș compară lucrul regizorului TV cu cel al unui dirijor de orchestră, mai ales la televiziune, fiind la pupitrul regizoral, el trebuie să vadă toată simfonia aceasta audiovizuală. Pentru regizoare „...fiecare instrument e ca un actor și eu tot toată viața mea am văzut prin muzică. Și dacă m-ar întreba ce-ar fi dintâi muzica ori cuvântul nu știu care ar fi dintâi, ele merg paralel...” (din discuția cu Elena Iliș din 19 septembrie 2017).

Elena Iliș a susținut mereu promovarea culturii muzicale naționale, punând accentul pe tinerii interpreți talentați. Printre cei susținuți și promovați a fost și interpretul Ion Suruceanu, invitat să participe în filmul-concert „Poiana de argint”. Fiind transmis și de programul Televiziunii Centrale (de la Moscova), cântărețul nimerește în vizorul Eleonorei Beleaeva¹, prezentatoarea emisiunii *Chioșcul muzical* (Музыкальный киоск), care-l invită la emisiunea sa, făcându-l cunoscut pe întreg spațiul ex-sovietic, fapt care l-a ridicat la o altă categorie artistică. Cazul lui Ion Suruceanu nu este unic, căci Elena Iliș colaborează, în mod constant cu tineri compozitori și interpreți pe care-i susține și le promovează creațiile. La emisiunile dumneaei erau prezenți artiștii autohtoni, precum Gheorghe Mustea, Daria Radu, Mircea Oțel, Ion Aldea-Teodorovici și mulți alții, căroră le deschide accesul spre publicul larg, chiar și prin compozițiile pentru copii. În acest context, menționăm că și poetul Grigore Vieru, susținut de Elena Iliș, a debutat în calitate de compozitor la poeziile sale pentru copii, în emisiunea *Curcubeul fermecat*, cântecele poetului regăsindu-se mai târziu în filmul muzical.

În emisiunile ei a răsunat pentru prima dată și cântecul *Cu numele tău*, pe versuri de Dumitru Matcovschi și muzica de Ion Aldea-Teodorovici, apoi fiind preluat de interpreta Nina Crulicovschi. Tot în una din emisiunile ei l-a lansat și pe tânărul compozitor Anatol Chiriac.

Un alt ciclu de emisiuni, îngrijit cu multă dragoste de regizoarea Elena Iliș și de redactorul Tudor Farmagiu, a fost *Luci, soare, luci*, inspirat din creația populară a copiilor. Fiecare emisiune își avea o tematică aparte, axată pe valorile spirituale și materiale ale neamului: pacea, pâinea, mama....

Emisiunea *A copilăriei stea* (1 iunie 1987), pregătită cu prilejul Zilei Internaționale a ocrotirii copiilor, a fost nu doar înalt apreciată, ci și i-a adus regizoarei o satisfacție deosebită: „...scenariul scris de poetul Anatol Ciocanu: un subiect ingenios, realizat în mare parte din versuri și transpus pe ecran cu multă măiestrie de Lucia Pânzaru și fiul său Costel, elev în cl. a III-a... În al doilea rând, cu cântece în premieră despre și pentru copii evoluează astfel de artiști consacrați cum ar fi Anastasia Lazariuc, Olga Ciolacu, Nina Crulicovschi, Larisa Ghelaga, Ion Aldea-Teodorovici cu soția și... micuțul lor fiu Cristinel (...). Emisiunea, în așa fel, e cu precădere muzicală, dar persistă în ea cuvântul poetic, din care reiese că „A copilăriei stea” e ... mama”, – menționa regizoarea în avizul făcut emisiunii.

Pentru a crea aceste emisiuni muzicale regizoarea mergea prin școli și grădinițe în căutarea tinerilor talente pentru a-i implica în programele sale. Și era deosebit de mândră că cei descoperiți de dumneaei, care „au cântat și au jucat în filmele și emisiunile” ei, și-au legat destinul cu lumea artelor. Mai târziu, în 1990, va regiza și emisiunea *Se caută o stea* (inițiată în 1988 de regizorul Emil Loteanu), care, în viziunea regizoarei, este „...o idee bună, căci s-a iscat din fireasca și nobila grijă pentru viitorul celor două arte – cinema și TV. Deși, în căutare de talente am fost întotdeauna...”. Elena Iliș va invita să concureze la *Se caută o stea* și copiii, participanți pe parcursul anilor în emisiunile sale, căci pe mulți dintre aceștia „i-a ajutat să intre în lumea muzicii”.

Vorbind despre ciclurile de emisiuni muzicale realizate de regizoarea Elena Iliș, nu vom trece cu vederea nici emisiunea *Scărița muzicală* (1989), la care în calitate de autor s-a produs Gheorghe Dimitriu², cunoscutul scriitor și pictor-scenograf. Emisiunea botezată după denumirea cărții sale *Scărița fermecată* (1962), familiariza tinerii telespectatori cu instrumentele muzicale, cu genurile muzicii etc. Mai târziu la realizarea acestei emisiuni s-a inclus și muzicologul Ion Păcuraru, care și-a propus să contribuie la cultura muzicală a tinerei generații prin muzica clasică.

Opera lui Spiridon Vangheli a înscris o filă aparte în creația regizoarei Elena Iliș. Nu o dată în cadrul ciclurilor sale de emisiuni îl are invitat pe scriitorul îndrăgit al copiilor, care venea cu personajele sale – Guguță, Ciuboțel, piticii ș.a. Înzestrată cu un gust artistico-estetic rafinat, E. Iliș s-a ambiționat atunci când nimeni nu mai îndrăznește să se apropie de textul lui Vangheli, știindu-l de un om cu mari aspirații, migălos și foarte

1 Eleonora Beleaeva (1935-2015), redactor al emisiunii *Chioșcul muzical* (1961-1993).

2 Gheorghe Dimitriu (1916-1999) poet, prozator, redactor literar, artist plastic, muzician și actor.

principal în ceea ce ține de lucrările sale, să monteze un spectacol cu copii. În cadrul rubricii „Voie bună la cei mici”, pe care o susține împreună cu redactorul Nellea Rațuc, montează spectacolul În ospeție la pitici în baza noii creații a lui S. Vangheli. „Spectacolul a fost o adevărată poveste, – își amintește regizoarea, – dar nu o poveste „povestită”, ci o poveste înscenată, cu decor și cu eroi în carne și oase – actori și copii de la grădinițele și școlile din Chișinău. Am ales câteva secvențe, care ni s-au părut mai interesante și le-am înscenat în studioul televiziunii”¹ [3 p. 6]. Spectatorii s-au aflat timp de 30 minute în lumea noii cărți *Pantalonia, țară a piticilor* a scriitorului lor îndrăgit. Însuși Spiridon Vangheli i-a invitat pe copii în neobișnuita țară, plină de aventuri și curiozități. Spectacolul a fost o avanpremieră a peripețiilor din *ȚataPantalonia*, trezind curiozitatea copiilor pentru noua apariție editorială a scriitorului. Emisiunea În ospeție la pitici a reușit să încante nu doar spectatorul copil, dar și criticii de specialitate, care au menționat valoarea artistico-estetică a lucrării.

Primele filme muzicale cu și pentru copii

În timpul activității în cadrul televiziunii Elena Iliș își formează stilul său de lucru, dar și principiile estetice de creare a emisiunilor muzicale. Or, fiecare emisiune în care depune multă pasiune și energie devine parte din sufletul și viața regizoarei. Faptul că existența unei astfel de emisiuni nu este de lungă durată, peste un timp este demagnetizată pentru a face loc altor emisiunii, o provoacă pe Elena Iliș dea transforma cele mai semnificative emisiuni în filmemuzicale. Acest fapt l-am desprins dintr-o discuție cu regizoarea Elena Iliș, care mărturisea: „În 1979 am început să filmez și pentru „Telefilm-Chișinău”, fiindcă simțeam că în redacție nu mă pot realiza pe deplin. Mă durea inima când vedeam că imprimările ce le făceam erau peste un timp demagnetizate. Iar mie îmi părea că realizarea fiecărei emisiuni e ca și nașterea unui copil, care apoi mi-l omorau. Nu puteam rezista. Făceam o emisiune bună, un spectacol la care lucram zi și noapte, depunând energie și suflet, ca apoi să fie demagnetizat ...” (din discuția cu Elena Iliș din 19 septembrie 2017).

De aceea, cele mai semnificative cicluri de emisiuni vor sta la baza viitoarelor filme muzicale, regizoarea va prelua cele mai prețioase secvențe muzicale și le va include în scenariul filmului. Astfel, ciclul *Curcubeul fermecat* va inspira regizoarea la crearea filmului muzical *Coarda colorată* (1981, scenariu Grigore Vieru și Nellea Rațuc) pe versurile lui Grigore Vieru, muzica de Anatol Chiriac, imaginea Alexandru Kostamanov. *Coarda colorată* este un film despre inocența copiilor, care în vremea copilăriei descoperă o mulțime de lucruri din lumea înconjurătoare, îndrăgindu-și plaiul natal... Filmul invită într-o călătorie prin plaiul natal, descoperindu-i frumusețea lumii înconjurătoare. La realizarea acestui film-concert regizoarea l-a invitat pe actorul Arcadie Plațindă, Artist al Poporului din RSSM, și Violina Coman, o fetiță de la grădinița nr. 153 din Chișinău, precum și alți copii din școlile din Chișinău și din satul Cociulia, raionul Cantemir, care interpretează cântece pe versurile lui Grigore Vieru și muzica tânărului și talentatului compozitor Anatol Chiriac.

În acest film regizoarea, apelând la simboluri și metafore, încearcă să-și exprime propriile viziuni asupra identității sale naționale. Însăși E. Iliș într-o discuție menționa: „...Cea mai frumoasă floare pe care o caută protagonistul filmului este tricolorul românesc: l-am făcut roșu, galben și albastru: împărăția roșie cu mere frumoase; împărăția galbenă din floarea soarelui în floare și împărăția albastră era lanul de levănțică...” (din discuția cu Elena Iliș din 19 septembrie 2017).

Or, filmul a surprins nu doar critica de specialitate. Iată cum comenta succesul filmului scriitorul Spiridon Vangheli: „...Filmului îi imprimă un farmec deosebit jocul copiilor. Cred că regizorul Elena Iliș a avut mult de lucru cu micii actori, dar a știut să-i găsească și să-i ajute. Violina Coman, Irinuca Grigorieva, Angela Cojocar cu surorile ei, Angelica Moldovan, Mircea Bușan și ceilalți copii sunt atât de firești, că se contopesc întru totul cu natura. Un cuvânt aparte merită muzica filmului. Cântecele și acum îmi sună în urechi ca niște clopoței de argint” [4 p. 4].

Menționăm că în filmele sale regizoarea nu se limitează la actorii/interpreții de la grădinițe și școli muzicale, ci oferă spațiu și tinerilor talente. Astfel, în filmul-concert *Cântecul viorii* după scenariul scriitorului Anatol Ciocanu² și-au dat concursul actorii Sergiu Finiti, Lucia Pântea, Doina și Ion Aldea-Teodorovici. De-

1 Premiera spectacolului În ospeție la pitici a avut loc la 31 ianuarie 1988, ora 14.00, pe programul republican.

2 *Cântecul viorii* (1983) regizoarea Elena Iliș, imagine V. Păscinâi, operator sunet N. Bordean, redactor V. Mustață;

sigur că în prim-plan va apărea Rodica Roșioru, elevă la școala muzicală „Eugen Coca” din Chișinău, care interpretează cântece scrise de compozitorul Ion Aldea-Teodorovici după versurile lui Grigore Vieru și Anatol Ciocanu.

Și ciclul de emisiuni *Cucurigu* l-a transformat în film-muzical, în care evoluează cei mai talentați copii din republică: Nicușor Sava (flieger), Ana-Maria și Ruxanda Fusu, Diana Valuță, Rodica Ciobanu, Doina Călugăreanu, precum și cunoscuta de acum după filmul *Ploaia cu soare*, Irina Grigoriev. Datorită lor echipa de creație (imagine Eduard Iakunin) a reușit să realizeze o adevărată feerie muzicală¹.

Astfel, Elena Iliș va pune și bazele filmului muzical cu și pentru copii. Pe parcurs semnează mai multe filme-concerte care au fost apreciate, precum *Ploaia cu stele* (1979, Diplomă pentru cea mai bună regie a unui film muzical pentru copii, Festivalul *Fie soare întruna* din Vilnius, 1983); *Coarda colorată* (1981, Premiul II pentru filme artistice și programe de concert la Festivalul Republican de filme televizate, ediția a III-a, Chișinău 1981) împreună cu Grigore Vieru; *Ploaia de argint* (1983), *Glasul viorii mele* (1984). Filmele regizoarei sunt și un imn pământului natal. La fel, pot fi apreciate drept niște deschideri în lumea muzicii nu doar ale copilului, ci și ale unor tineri interpreți, la început de cale. Regizoarea avea un simț valoric deosebit de dezvoltat, promovând tineri cu adevărat talentați, care peste ani devin nume în lumea muzicii. Or, dragostea și pasiunea față de valorile naționale le transmite prin filmele sale copiilor, tinerei generații, conștientizând că astfel își va aduce obolul la consolidarea identității naționale, la formarea unei națiuni sănătoase [5 p. 39-40].

Timp de aproape trei decenii va munci în calitate de regizoare la emisiunile pentru copii, apoi din 1990 va trece la Studioul *Telefilm-Chișinău*, dorind nu doar să se afirme în alt gen, ci și pentru a dăruii creațiilor sale o viață mai lungă.

Activitatea Elenei Iliș în cadrul studioului *Telefilm-Chișinău*

Elena Iliș și-a dorit foarte mult să aducă copilul și în filmul de ficțiune, căci, în opinia regizoarei: „...din filmul de ficțiune copilul a fost alungat. El nu intră în casa celor de seama lui prin intermediul artei a șaptea, ceea ce mă doare nespuse de mult...” [6 p. 5]. Și acest vis i se împlineste atunci când se angajează la studioul „Telefilm-Chișinău” și turnează filmul de ficțiune pentru copii *Moara* (1990) în baza piesei lui Iulian Filip, apreciat cu Diploma pentru regie la Primul Festival Internațional de filme pentru copii Chișinău-Piatra-Neamț (1991, ediția I-a). Este prima peliculă cinematografică cu și pentru copii, unde copiilor li s-a oferit rolul principal alături de câțiva actori cu nume din Republica Moldova (Ion Popescu – Tălharul) și din România (Iurie Darie – Morarul și Gabriela Popescu – Morărița și Cloanța). Evident că din film n-a lipsit muzica, ceea ce a creat atmosfera de poveste, compusă de Gheorghe Mustea. Însăși compozitorul avea să menționeze cu diverse ocazii despre plăcerea de-a colabora cu regizoarea Elena Iliș.

Regizoarea își dorea mult să facă un film după opera scriitorului polonez Janusz Korczak – *Regele Macius I* (1923). Meditând asupra viitorului film, care avea să se numească *Regele reformator*, regizoarea menționa: „...apropiindu-mă de personajul din „Regele reformator”, am regăsit lumea mea și doresc foarte mult ca ea să nu dispară. Or, cinematografia are această forță magică...” [6 p. 4]. Filmul era preconizat să fie creat la Televiziunea Română, unde lucra la scenariu împreună cu Flavia Buriag [7 p. 5]. Pentru E. Iliș această experiență a fost un „adevărat model de lucru” asupra scenariului, dar a fost și o școală.

În perioada războiului din Transnistria este unica femeie-regizor care riscă să filmeze sângerosul dezastru, realizând documentarul *Când ard jucăriile* (1992, Premiul Pentru cel mai bun film documentar, Festivalul Internațional de filme, Costinești, ediția a XVI-a, 1993). Filmul a fost tradus în limbile rusă, franceză, engleză și sub cupola României documentarul *Când ard jucăriile* a ajuns la Festivalul de la Cannes. În republică filmul a fost transmis pe micul ecran la sfârșitul lunii august, de Ziua Independenței. „După film a urmat o tăcere stranie. Filmul mă tulbură, nimeni n-a fost tras la răspundere... Prea mult costă viața copilului...”. Peliculele le țineam acasă, veneam la montaj cu peliculele, după care iar le luam acasă...”. Despre problemele din timpul filmărilor documentarului Elena Iliș povestește într-un interviu [8 p. 6].

premiera filmului la 31 decembrie 1984, pr. I.

1 Premiera filmului muzical *Cucurigu* a avut loc la programul televiziunii republicane, la 8 martie 1989.

După filmările în Transnistria, când vede moartea copiilor, nu mai e în stare să revină la stilul de creație anterior (emisiunile și filmele muzicale) pe note majore de altădată. Nu doar viața și conștiința regizoarei va fi marcată pentru totdeauna de război, ci și atitudinea conducerii Televiziunii moldovenești s-a modificat radical. „După aceea nu mi s-a mai dat nici un film, orice inițiativă de a mea era întreruptă din strat. Aveam impresia că sunt trecută pe linie moartă. După „Când ard jucăriile”, am început să ard și eu... După aceasta vreo cinci ani n-am putut să revin la activitate” [8 p. 6].

Astfel, activitatea Elenei Iliș în cadrul studioului *Telefilm-Chișinău* a fost de scurtă durată, dar destul de prodigioasă. Regizoarea a reușit să realizeze o serie de documentare în care promova arta și tradițiile naționale.

Pentru a-și realiza unele proiecte, decide să inițieze un teatru-cafenea pentru copii. Sub egida Asociației Copiilor Dotați *Steaua copilăriei*, fondată din inițiativă proprie, creează câteva spectacole de zile mari cu copii și artiști cu renume. Neavând susținere materială necesară, nu poate continua această frumoasă idee.

Concluzii: Omul de creație trebuie să fie liber...

Analizând activitatea regizoarei Elena Iliș în cadrul televiziunii moldovenești, ce reprezintă doar o parte din bogata și diversă activitate și completează palmaresul regizoarei cu emisiunile televizate, filmele concert, filme de ficțiune, documentare, spectacole-concert etc., conchidem că lumea copilăriei a fost mereu pe primul loc. Pentru regizoare „...lumea copilăriei este o lume perfectă, o lume miraculoasă, ce mă absoarbe și mă duce acolo unde basmul devine o realitate și în această realitate începi să crezi. Din păcate, și înainte se făcea puțin pentru copii, mereu erau trimiși la capitolul «потом»...” [8 p. 6].

De aceea Elena Iliș s-a impus prin creația sa ca un adept înflăcărat al copilului și al copilăriei fericite. Prin tot ce a reușit să realizeze în prim-plan a scos copilul cu talentele sale, cu pasiunile și jocurile lui, cu lumea lui multicoloră, nerămânând indiferentă nici la lacrimile lui, la durerea și suferința lui.

Incontestabil esteși aportul regizoarei la formarea genurilor de emisiuni televizate pentru copii, în special, a celor muzicale, concepute în baza tradițiilor naționale. Pe parcursul activității sale la TVM a realizat o serie de cicluri de emisiuni în care a promovat arta și cultura națională, în mod special, muzica pentru copii. A pus bazele filmului muzical cu și pentru copii. Regizoarea Elena Iliș semnează mai multe filme-concerte pentru copii după scenariile redactorului Nellea Rațuc: *Ploaia cu stele* (1979), *Coarda colorată* (1981) împreună cu Grigore Vieru, *Ploaia de argint* (1983) și *Glasul viorii mele* (1984), ambele după scenariile poetului Anatol Ciocanu.

Concomitent cu lumea copilăriei în vizorul regizoarei s-au aflat și tradițiile naționale pe care le-a promovat nu doar în emisiunile pentru copii, ci și în filmele documentare, precum *Pasionații* (1990) –despre meșteri populari; *Capra* (1991) –despre obiceiurile de iarnă; *Taina de lumină și dor* (1991) –despre covorul românesc; *Zestrea* (1992) –despre meșteșugurile tradiționale.

Iar poziția civică a fost abordată, la fel, prin lumea copiilor, prin ochii copiilor a relatat despre conflictul din Transnistria, ei, copiii, fiind martori ai luptelor pe viață și pe moarte, a caselor distruse, a oamenilor răniți sau morți și în acest flagel doar natura încearcă să se opună ororilor prin pădurea cu flori...

Pentru meritele sale ca participant la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova (1991-1992) i s-a conferit Medalia *Crucea comemorativă*, iar în 1998 – Medalia *Meritul Civic* (1998).

Referințe bibliografice

1. RAȚUC, N. „Moș Spăluș”. In: *Programele Teleradio*. 1974, 26 apr., nr. 17, p. 2.
2. Curcubeul fermecat. In: *Programele Teleradio*. 1980, 11 iul., p. 4.
3. Voie bună: În ospetie la pitici. In: *Programele Televiziunii și Radiodifuziunii*. 1988, 23–31 ian., 1988, p. 6.
4. VANGHELI, S. Cea mai frumoasă floare. In: *Moldova socialistă*. 1981, 29 noiem., p. 4.
5. TIPA, V. Studioul „Telefilm-Chișinău” între publicistică și artă. In: *Bibliopolis*. 2022, nr. 2, pp. 39–40. ISSN 1811-900X.
6. ILIAȘ, E. Elena Iliș: „De ce am alungat copilul din film?": Interviu cu regizoarea Elena Iliș. Consemnare: Larisa Ungureanu. In: *Lanterna magică*. 1991, nr. 9, p. 3. ISSN 1606-5077.
7. ILIAȘ, E. „După „Când ard jucăriile” am început să „ard” și eu, m-a salvat Andersen, adică lumea basmului și a copilăriei...”: Interviu cu regizoarea E. Iliș. Consemnare: L. Ungureanu. In: *Literatura și arta*. 1997, 18 sept., p. 6. ISSN 1857-3835.
8. ILIAȘ, E. Profesionalismul înainte de toate. In: *Lanterna magică*. 1991, nr. 19/20, p. 3. ISSN 1606-5077.